

CUPRINS

Păcatele tinerețelor. Amintiri de junețe.....	3
Cum am învățat românește.....	5
Zoe.....	16
O alergare de cai.....	34
Au mai pățit-o și alții	66
Toderică	77
Fragmente istorice	91
Aprodul Purice.....	93
Alexandru Lăpușneanul.....	111
Sobieski și românii	137
Regele Poloniei și Domnul Moldaviei.....	145
Cântec vechi.....	149
Teatru	155
Muza de la Burdujăni	157
Cronologia vieții și a operei	201
Repere istorico-literare	204

CUM AM ÎNVĂȚAT ROMÂNEȘTE

Pe când uitasem că sântem români și că avem și noi o limbă, pe când ne lipsea și cărți, și tipografie; pe când toată lumea se aruncase în dasii și perispomeni ca babele în căței și motani, căci la școala publică se învăța numai grecește; când, în sfârșit, literatura română era la darea sufletului, câțiva boieri, ruginiți în românism, neputându-se deprinde cu frumoasele ziceri: parigorisesc, catadicsesc ș.c.l., toate în *esc*, create de diecii vistieriei, pentru că atunci între ei se plodea geniul, ședeau triști și jăleau pierderea limbii, uitându-se cu dor spre Buda sau Brașov, de unde le veneau pe tot anul câte o broșură învățătoare meșteșugului de a face zahar din ciocălăi și cucuruzi, sau pâne și crohmală de cartofe.

Tot însă mai rămăsese o școală pre care acești buni bătrâni o priveau ca singur azilul prigonitei limbi, școală unde se învăța încă românește, aproape de Iași, în monastirea Socola.

Tatăl meu era unul dintre românii aceștia. Nu ieșea niciun calendar care să nu-l aibă el întâi, nicio carte

bisericească care să n-o cumpere, nicio traducție care să nu puie să i-o pescrie.

Într-o zi, viind de la școală, l-am găsit cu o mare carte in-folio dinainte.

- Cetește-mi, îmi zise, o viață d-a sfinților din cartea aceasta.

- Iartă-mă, părinte, eu nu pot ceti românește.

- Cum! apoi dar ce înveți tu?

- Elinește, am răspuns păunindu-mă. De vrei să-ți ceteșc toată tragedia Ecubei, unde e acest frumos hor a troienelor, pre care îl știu pe dinafară:¹

„Αὔρα, ποντιᾶς αὔρα,

Ἄτε, ποντοπόρους κομίζεις

Θοᾶς ἀκάτους ἐπ' οἶδμα λίμνας

ποῖ με τᾶν μελῆαν πορεύσεις?”¹

- Poate să fie frumoase acele ce tu spui, zise tatăl meu, dar e rușine să nu știi limba ta! Mâne vei veni cu mine la Socola unde este examen. Voi vorbi pentru tine cu dascalul, care e un om preînvățat; și nu mă îndoiesc că tu te vei sili a învăța degrabă, pentru că știi că asta îmi face mulțămire.

- O, negreșit! am răspuns cu bucurie.

Ne întârzieșem a doua zi, căci, când am ajuns, am găsit examenul pe la sfârșit. Se cercetase istoria, geografia ș.c.l. Sala era plină. Auditoriul se alcătuia

¹ „Adiere, suflu al mării, precum conduci corăbiile ușoare care plutesc pe mare, încotro mă vei îndrepta pe mine, nefericita?” (gr.)

Versuri recitate de cor atunci când grecii conduc la locul sacrificiului pe Polixenia, fiica Hecubei, regina din Troia (Euripide, *Hecuba*).

mai ales din dame bătrâne, mume ale băieților, care ascultau într-o religioasă tăcere.

Profesorul român avea un nas cu totul antiromân, căci las-că era grozav de mare, dar apoi era cârligat, încât semăna mai mult a proboscică decât a nas.

- Pre-evghenicoșilor boieri și cucoane, zicea el, am avut cinstea a înfățișa d-voastre prohorisirile ucenicilor mei în istorie, cetire, scriere, aritmetică. Acum voi avea cinste a arăta că limba noastră, pre care toți socot că o știu, dar nime nu o știe cumsecade, nu este fără gramatică, fără sintaxis și fără ortografie, ci mai ales în acest pont al ortografiei întrece pe multe altele. Două pilde voi arăta.

Sfârșind, își puse ochilarii, tinse tabla neagră, și chemând un băiet cam de nouă ani, îi dete condeiul de credă.

Băietul scris:

Fată Sarră!

Eu ț-am zis aseară

Să vezi oul cum se sară.

- Pre-evghenicoșilor, urmă profesorul, vedeți că toate aste frasis se sfârșesc cu *sară*, dar, precum ați văzut, au deosebire în scris. Asemene veți videa și cu a doua paradigmă.

Băiatul mai scris:

Maică-ta de-i vue

Bine-ar fi să vηe

Păn-la noi la vie.

Dascălul tinse brațul spre cuvintele scrise, cu un gest maiestos. Gestul acesta fu ca izbucnirea unei mine. Barbați, femei, copii, toți săriră și s-apropieră de tablă, strigând *bravo* de răsuna sala. Mumele

uimite suspinau sub bonetele înhorbotate. Lacrimi de bucurie izvorau din ochii lor odată frumoși poate, dar acum stânși și împregiurați de un cerc purpuriu; aste lacrimi, strecurându-se pe lângă zbârciturile nasului ca pe niște uluce firești, ajungeau sub buza de dedesubt, unde barba întoarsă în năuntru le oprea ca o stavilă. Bunele bătrâne nu se puteau dumeri cum de sânt atât de învățați drăguții lor și, clătînând din cap, priveau pe dascal ca pe o ființă supranaturală. Bărbaiii îl fericitau, îi mulțameau, și strigau *afetim* de se zguduiau păreții; și bătrânul socolean, doborât sub grindina laudelor și a aferimilor, se lasase pe un scaun, unde-l împregiuraseră copiii, amețit, cuprins, ca acel împărat roman ce striga la moartea sa: „Je sens que je deviens dieu!”¹

Ce făceam eu în vremea aceasta? Eu rămăsesem încremenit, cu ochii holbați, cu gura cascătă, căci nu înțelegeam nimic, eu care mă țineam că știu ceva! Dascalul acesta luă în ochii mei un chip măreț, academic, piramidal, neînțeles ca și sinonimele sale; mi se părea că văd un Platon, un Aristotel... Cât mă umilise de tare! Cum îmi căzuse trufia! Cât mă simțeam de mic în asemănare cu băietul acel ce scria *sară* și *vie* în trei osebite feluri!

Ne-am întors acasă. Tatăl meu, văzându-mă gânditor, mă întrebă ce am.

- Gândesc la adâncă erudiție a acestui dascal.

- Adevărat, e un om plin de științe, și l-am poftit să vie ca să-ți dea lecții de trei ori pe săptămână. De mâne va începe.

¹ „Simt că devin zeu“ (fr.). Cuvinte atribuite de Suetoniu împăratului Vespasian (7-79 d.Hr.). Negruzzi le va fi cunoscut prin intermediul unui text francez.

APRODUL PURICE

1486

*„Fost-au acest domn om nu mare la stat, însă întreg,
drept, viteaz și meșter la războaie... Și era mare jale și
plâns în norod pentru pierderea acestui domn bun.“*

Vornicul Ureche,

La viața lui Ștefan cel Mare

Ciocârlia cea voioasă în văzduh se legăna
Ș-înturnarea primăverii prin dulci ciripiri serba,
Plugariul cu hărnicie s-apucase de arat
Pământul ce era încă d-al său sânge rourat;
Uitas-acum moldovanul trecutele lui nevoi,
Și cu fluierul la gură, păstorul pe lângă oi
Cântă dragostele sale. Vai! el nu putea găci
Că vrăjmașu-ntr-a lui țară se gătește-a năvăli.

Generalul cel mai falnic a dârjilor ungureni,
Hroiote¹ ros de-nverșunarea ce avea pe moldoveni —
Care-n multe sângeroase lupte i-au fost arătat

¹ Hroiote au fost unul dintre cei mai vestiți capitani a oștilor regelui unguresc Matias Corvinu. Vrăjmaș neîmpăcat moldovenilor, el purure a fost uneltitor cruntelor războaie ce au nenorocit aceste țări vecine. (n.a.)

Că nume de viteaz mare pe nedrept și-a câștigat —
 Luând veste cum că Ștefan domnul lor atunci s-afla
 În ținuturi depărtate, având cu el oastea sa,
 Socoti că favorabil prilej altul n-a găsi
 De moldoveni și de Ștefan deodată a-și răsplăti,
 Ca să poată c-o lovire acea rușine spăla,
 Ce româneștile arme au săpat pe fruntea sa.
 Așadar adunând noaptea pre toți ofițerii sei,
 Le espuse-a sale planuri, și le zise: „Frații mei!
 Știți c-acești români sălbatici, vrăjmași aprigi,
ne-mpăcați,
 Au ucis mulțime mare dintr-ai noștri bravi soldați,
 Știți că însetați de sânge în Ungaria au intrat,
 Și că foc și pustiire pe-a lor urmă au lăsat;
 Iar noi care bărbătește n-am lipsit a ne lupta,
 De abia numai prin fugă viața ne-am putut scăpa,
 Și cununile de lauri ce-n războaie-am adunat
 Moldovanul cel obraznic în picioare le-au călcat;
 Oare-această înfruntare și batjocoră și reu,
 N-a să aibă răsplătire de la dreptul Dumnezeu?
 N-a să mai sosească vremea să ne răzbunăm și noi,
 S-arătăm că-n unguri curge viteaz sânge de eroi?
 Vremea este îndămână, prilejul favoritor,
 Oastea lor este departe, și cu ea-i și domnul lor;
 Mergiți dar, și-n astă noapte toți ostașii vă gătiți
 Și când va miji de ziuă, nesmintit călări să fiți,
 Ca prin marș iute și grabnic, fără veste să-i călcăm,
 Cine sânt ungurii noștri și Hroiote să le-arătăm“.
 Se fălea deșertul ungur cu-acel vis amăgitor,
 Că o țară neapărată va pustii prea ușor,
 Și-în a sa zădărnicie i se păre că vedea
 Lacrimile cum se varsă, sângele cum șișioria!

MUZA DE LA BURDUJĂNI FARSĂ ÎNTR-UN ACT

DISTRIBUȚIE:

Persoane

Actori

Cucoana CALIOPHI BUSUIOC d. Millo

Șat. TROHIN, vameș și amorezat

de c-na CaliopiN. Teodoru

DRĂGĂNESCU, nepotul său..... * * *

TEODORINI, actor român

BARON FLAIMUC

SIGNIOR TURLUPINI

KIR LACHEKDOPOLOS

STĂNICĂ, băiet de țăran,

slugă la c-na CaliopiP. Neculau

..... Teodorini

Scena se petrece la Burdujani, în casa c-nei Caliopi

SCENA 1

(Teatrul înfățișază un salon)

DRĂGĂNESCU

(singur)

În sfârșit, iată ziua cea mare... Of! și tare-s îngrijit!
Până aici, slavă Domnului, toate merg bine. Cucoana
Caliopi a primit tustrele răvașele, și a rămas încântată
de dânsule. Așteaptă cu cea mai vie nerăbdare vizita
peșitorilor ei; și ideea unor izbânde așa de frumoase o
fac rea și amarnică cătră moșu-meu. Macar de l-ar face
să se lasă de dânsa!

Când se-ntâmplă de se leagă
Amorul de vrun bătrân,
Să mă crezi că nu-i de șagă,
Leagă-l de gard și-i dă fân.
Toată mintea-și prăpădește
Ca și bietul moșul meu;
Stăricica-și răsipește } (bis)
Ș-apoi îmblă teleleu.

SCENA 2

DRĂGĂNESCU, STĂNICĂ, și-apoi TEODORINI

STĂNICĂ

Cuconașule, te-ntreabă.

DRĂGĂNESCU

Cine?

STĂNICĂ

Unu cu straiie nemțești, care zice că vine de la d-ta
și nu te-o găsit.

DRĂGĂNESCU

Nu-l cunoști?

STĂNICĂ

Nu l-am văzut de când sânt.

DRĂGĂNESCU

Zi-i să între.

STĂNICĂ

(la culise)

Poftim înuntru, domnule. *(Teodorini întră)*

DRĂGĂNESCU

Ce? tu ești, Teodorine? *(Cătră Stănică.)* Ce face
cuconița?

STĂNICĂ

S-o pus la tauletă.

DRĂGĂNESCU

Bine, du-te de-ți caută de treabă. *(Stănică iese.)*
Avem vreme de vorbit.

TEODORINI

Viu de la tine, mi-au spus că ești aice, ș-am venit
înadins ca să-mi dai cele de pe urmă științi.